

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

HOOFSTUK 8

“... the best interests of the child shall be a primary consideration.”

Unicef 1998

HOOFSTUK 8

MODEL VIR GESINSASSESSERING IN EGSKEIDINGSEVALUERING

8.1 INLEIDING

Die doel van gesinsassessering in egskeidingsevaluering is, soos in hoofstuk 7 bespreek, om die beste moontlike passing tussen die minderjarige kindsisteem en die egskeidende ouersisteem te vind met die oog op die sisteme se funksionering in die post-egskeidingsfase. Die beginsel by oorweging van die sorg(bewaring) en kontak(toegang) van minderjarige kinders in egskeiding is naamlik: “’n Kind se beste belang is van deurslaggewende belang ...”, soos vervat in artikel 28 (2) van die Grondwet van die Republiek van Suid-Afrika (Wet 108 van 1996) (Cronje & Heaton, 1999a: 463). Hierdie beginsel is gegrond op artikel 3 van die Handves van die Regte van die Kind van die Verenigde Nasies (Hodgkin & Newell, 1998: 37). As een van die vier algemene beginsels van die handves word dit as heersende riglyn by oorweging van sake rakende die minderjarige kind bekragtig (Hodgkin & Newell, 1998: 40).

Daar bestaan egter geen voorgeskrewe riglyn waarvolgens die beste belang van die kind bepaal word nie en gevolglik word die beginsel dikwels as vaag getipeer (Barratt, 2003: 145-146). Die afwesigheid van voorskriftelikheid in die beoordeling van die beste belang van die kind het na die navorser se mening sekere voordele sowel as nadele. Die positiewe aspek daarvan is dat daar ruimte gelaat word vir die insluiting van alle faktore en inligting wat die bepaling van die beste belang van die kind kan bevorder. Die nadeel van die vae, struktuurlose beginsel is dat dit geleentheid bied vir die subjektiewe manipulasie van die beste belang van die kind ter ondersteuning van ’n besondere party se argument of ’n besluitnemer se perspektief (Barratt, 2003: 146).

Die assesseringsmodel wat vir hierdie ondersoek in hierdie hoofstuk beskryf word, bied ’n riglyn vir die assessering van die beste belang van die minderjarige kind as deel van die gesin-in-egskeiding. ’n Model waarvolgens die aspekte beoordeel kan word wat die beste belang van die minderjarige kind kan aandui, blyk noodsaaklik te wees ten einde ’n mate van eenvormigheid in egskeidingslitigasie te bereik (Barratt, 2003: 146). Die bewustheid van die hoë koste van egskeidingslitigasie op finansiële sowel as emosionele vlak vir die totale gesinsisteem word algemeen erken en die noodsaaklikheid van ’n verandering op hierdie gebied word steeds sterker uitgespreek (*Special Joint Committee on Child Custody and Access*, 1998: 4, 24).

Die realisering van 'n paradigmaskuif vanaf die huidige opponerende tipe regspraktyk in egskeidingslitigasie na 'n besluitnemende tipe benadering behoort sterk deur alle rolspelers ondersteun te word (*Special Joint Committee on Child Custody and Access*, 1998: 24). Die navorser ondersteun hierdie benadering en die assesseringsmodel soos in hierdie studie voorgestel, kan 'n bydrae lewer tot sodanige verandering deur bevordering van die holistiese perspektief op die belange van die minderjarige kind-in-egskeiding.

'n Bespreking van die voorgestelde assesseringsmodel word vervolgens aan die hand van die grondliggende uitgangspunte, die primêre doel en die toepassing van die model gedoen.

8.2 GRONDLIGGENDE UITGANGSPUNTE VAN DIE MODEL VIR GESINSASSESSERING

Die voorgestelde assesseringsmodel in hierdie studie vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering word vervolgens aan die hand van die basiese uitgangspunte daarvan bespreek. Dit behels naamlik die volgende aspekte: (1) fokus van die gesinsassesseringsmodel; (2) teoretiese verwysingsraamwerk; (3) kern professionele waardes betreffende die mens; en (4) die konteks van die gesin se lewensiklus.

8.2.1 Fokus van die gesinsassesseringsmodel

Gesinsassessering in egskeidingsevaluering behels die aktiwiteite wat daarop gerig is om die gesin-in-egskeiding te assesser en te verstaan en 'n plan van aksie tot herstel uit die toestand van disekwilibrium te ontwikkel (Sheafor et al., 1997: 319). Die fokus van die voorgestelde gesinsassesseringsmodel is die gesin-in-egskeiding met besondere aandag op die beste belang van die minderjarige kind. Die gegewe krisis wat bestaan, is naamlik die verbrokkeling van die huwelik tussen die egpaarsisteam wat noodwendig vir die kind 'n skeiding tussen die ouers meebring. Die tweeledige fokus van die gesinsassesseringsmodel in hierdie ondersoek sluit dus die minderjarige kind as deel van die gesin-in-egskeiding in asook die egskeidende gesin as deel van die gemeenskap (Ashford et al., 2001: 105).

Assessering word dus ten opsigte van die minderjarige kindsisteam as deel van die gesin-in-egskeiding gedoen asook ten opsigte van die totale gesinsisteam wat in egskeiding is.

Die aandag word vervolgens kortliks gevestig op die besondere teoretiese verwysingsraamwerk as tweede grondliggende uitgangspunt van die gesinsassesseringsmodel.

8.2.2 Die teoretiese verwysingsraamwerk

Die model vir gesinsassessering berus op die algemene sisteemteorie soos deur Ludwig von Bertalanffy as 'n "nuwe wetenskap" ontwikkel (Von Bertalanffy, 1973: xvii). Hy stel die algemene aanvaarding van die sistemiese benadering tot probleme in die wetenskap soos volg: "The system viewpoint has penetrated, and has indeed proved indispensable, in a vast variety of scientific and technological fields." Die algemene toepaslikheid van die sistemiese uitgangspunt asook die feit dat "... it represents a novel 'paradigm' in scientific thinking ..." het daartoe gelei dat die konsep "sisteem" gedefinieer en ontwikkel kon word "... in different ways as required by the objectives of research, and as reflecting different aspects of the central notion" (Von Bertalanffy, 1973: xvii). Von Bertalanffy self (1973: xix) het dit duidelik gestel dat die algemene sisteemteorie doelbewus so getipeer is weens die bruikbaarheid daarvan in die breedste konteks van wetenskaplike velde. Die algemene sisteemteorie het dus ontstaan uit die bewuswording van die geheelkarakter van sisteme, naamlik die feit dat die elemente of dele van 'n sisteem slegs verstaan kan word deur die interaksie of wisselwerking daartussen waar te neem (Von Bertalanffy, 1973: xix). Die aard van die algemene sisteemteorie word soos volg tipeer: "General systems theory, then, is scientific exploration of 'wholes' and 'wholeness'" (Von Bertalanffy, 1973: xx).

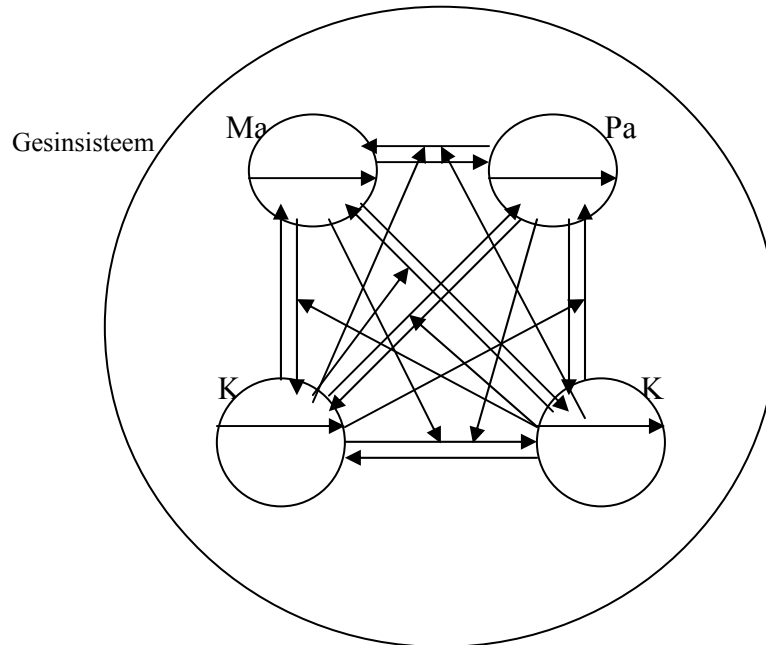
Die algemene sisteemteorie as verwysingsraamwerk vir hierdie studie is volledig in hoofstuk 2 bespreek.

Die begrip "holisme" (holism) is reeds in 1926 deur Jan Smuts geskep as verwysing na die uitgangspunt, naamlik dat die geheel groter is as die som van die dele daarvan (Delpino, 1975: ii). Holisme volgens Smuts "... demonstrates the pervading character of Wholeness as underlying and coordinating all others" (Delpino, 1975: ii).

Die gesin-in-egskeiding word as 'n sisteem beskou waarvan die geheel groter is as die som van die lede daarvan. Dit behels byvoorbeeld dat daar in 'n gesin van vier lede onder andere meer as vier individuele rolle en verhoudings teenwoordig is. Die voorgestelde assesseringsmodel is gebaseer op die konsep van holisme. Dit behels dat die totaliteit van die gesinsfunksionering konstruktief geassesseer kan word indien die wisselwerking tussen die

gesinslede onderling sowel as tussen die gesin- en gemeenskapsisteen in ag geneem word.

Hierdie wisselwerking kan skematies soos volg in Figuur 6 voorgestel word:

Figuur 6: Skematiese voorstelling van sistemiese wisselwerkende verhoudings

Uit Figuur 6 blyk dit duidelik dat met betrekking tot verhoudings in die gesinsisteen twee plus twee nie gelyk is aan vier nie. Dit beteken dus dat in 'n gesinsisteen van vier lede, naamlik die moeder, vader en twee kinders, daar sprake is van minstens sewe verhoudings per gesinslid. Hierdie verskeie verhoudings behels onder andere vir die minderjarige kind die volgende: 'n verhouding met die self, met die een ouer, met die ander ouer, met die sib, met die verhouding tussen die ouers met ander woorde die huweliksverhouding, met die verhouding tussen die moeder en sib, met die verhouding tussen die vader en sib. Die voorgenoemde verhoudings is dus ook van toepassing op elk van die ander drie lede van die gesinsisteen in die voorbeeld. Banai (2004: 39-46) identifiseer nege verhoudings per individu wat in verhouding tot 'n ander persoon staan. Die skrywer is van mening dat elke individu verder ook in verhouding tot sy eie lewensdoel asook tot die lewensdoel van die ander persoon staan.

Uit die voorgenoemde identifisering van die verskillende verhoudings in 'n gesinsisteen blyk dit verder dat elke lid meer as een rol binne die gesin vervul. Die minderjarige kind is byvoorbeeld nie slegs die kind nie, maar ook individu uit eie reg, broer/suster, oudste/jongste/middelste kind van die gesinsisteen. Hierdie feit word ook op al die ander gesinslede van toepassing gemaak.

In Figuur 6 word die beginsel van holisme in die algemene sisteemteorie, waarop hierdie assesseringsmodel berus, gedemonstreer, naamlik dat die geheel groter is as die som van die dele daarvan. Dit beteken dus dat die wisselwerking tussen die lede van die gesinsisteem sowel as tussen die gesin- en gemeenskapsisteem baie meer inligting aangaande die funksionering van die gesinsisteem bied as die blote feit dat die gesin uit 'n bepaalde aantal lede bestaan. By assessering van die individuele gesinslede in isolasie kan die bogenoemde holistiese perspektief van die gesinsisteem nie verkry word nie.

Die voorgestelde model vir gesinsassessering in egskeiding fokus op hierdie wisselwerking tussen al die subsisteme betrokke by die gesin-in-egskeiding ten einde die beste belang van die minderjarige kind te kan bepaal.

Die voorgenoemde fokus van die assesseringsmodel beklemtoon dus die verpersoonliking van elke gesinsisteem in egskeidingsevaluering. Sodanige fokus beklemtoon voorts die ondersoeker se bepaalde benadering tot die mens. Die professionele waardes, onderliggend aan die model, met betrekking tot die mens as deel van die gesinsisteem, is 'n kritiese aspek by die assessering van die wisselwerkende betrokkenheid van al die lede. Die bepaalde professionele waardes word vervolgens as derde grondliggende uitgangspunt van die assesseringsmodel uitgelig.

8.2.3 Kern professionele waardes betreffende die mens binne die model vir gesinsassessering

Professionele waardes kan beskryf word as "... unproven beliefs that guide and direct the work of a professional" (Compton & Galaway, 1989: 177). Sodanige waardes is nie eksklusief aan 'n bepaalde professie nie, maar is elemente van die groter kultuurverbintenis van die professionele persoon wat uniekheid verkry in die besondere professionele toepassing daarvan. In hierdie verband beskryf Egan (1998: 42) die wisselwerkende aard van die kultuur van hulpverlening ("the culture of helping") soos volg: "The assumptions and beliefs held by helpers about themselves, their clients, the helping process, and the world around them interact with their values to generate norms that drive patterns of behavior in the helping relationship." Die historiese betekenis van hierdie waardes word soos volg deur Friedlander (1958: 1) gestel: "... they are ... rooted in the deep fertile beliefs that nourish civilizations."

Professionele waardes is dus die kriteria wat die professionele hulpverlener as riglyn by besluitneming in die hulpverleningsproses aanwend. Die volgende kern maatskaplike werk professionele waardes betreffende die mens is veral in

die toepassing van die voorgestelde model vir gesinsassessering in egskeiding van primêre belang, naamlik (1) aanvaarding van die uniekheid van elke mens; (2) respek vir die waardigheid van elke mens; en (3) aanvaarding van die selfdeterminasie van elke mens.

8.2.3.1 Uniekheid van elke mens as 'n professionele waarde

Die perspektief wat onderliggend is aan die model vir gesinsassessering beklemtoon die uniekheid van elke mens en elke gesin. Die individuele persoon as sisteem is saamgestel uit verskeie dele of subsisteme wat ontwikkel het uit die kombinasie van die eienskappe van die ouersisteem. Voorts is die individuele persoon as lid van die gesinsisteem in voortdurende wisselwerking met ander subsisteme betrokke waardeur die individu self verander word en terselfdertyd bydra tot verandering in die ander sisteme. Friedlander (1958: 6) verwys na die "... give-and-take relationship between our society and human beings as individuals, groups, and communities ...". Die mens ontwikkel dus as unieke persoon vanuit eie besondere genetiese samestelling sowel as die besondere sistemiese interaksie met ander sisteme waarby die bepaalde individu betrokke is. Berk (2006: 26) beklemtoon hierdie beskouing as die mees gedifferensieerde en volledige benadering tot die kontekstuele invloede op die kind se ontwikkeling. Die mens as unieke wese verdien respek, agting en aanvaarding soos die persoon is (Compton & Galaway, 1989: 178-179; Cournoyer, 2000: 9). Dit beteken dat verskeidenheid in menslike funksionering op alle vlakke erken, eerbiedig en verstaan moet word in die konteks van die besondere mens en die besondere omstandighede (Potgieter, 1998: 6). Dit bring dus mee dat geen algemene afleidings ten opsigte van enige gesin-in-egskeiding op grond van kennis van en ervaring met ander gesinne-in-egskeiding gemaak kan word nie, al deel sodanige gesinsisteme die egskeidingsproses as gemeenskaplikheid (Egan, 1998: 47).

In die konteks van die gesin-in-egskeiding beteken die toepassing van hierdie professionele waarde dus dat elke gesinsisteem vir die doeleindes van assessering binne die konteks van eie omstandighede, geskiedenis, verhoudings en sistemiese wisselwerkende verband beskou moet word. Gordon (1969 in Compton & Galaway, 1989: 178) beklemtoon dat hierdie tipe beskouing juis voorsiening maak vir die erkenning van uniekheid en verskeidenheid van die mens en omgewing in die wydste sin van die betekenis daarvan. Dit is die navorser se mening dat daar derhalwe nooit sprake kan wees van 'n bepaling ten opsigte van die beste belange van die minderjarige kind se toekoms indien die holistiese konteks van die gesin-in-egskeiding nie geassesseer is nie.

Erkenning van die uniekheid van elke mens en derhalwe elke gesinsisteem beklemtoon die volgende professionele waarde, naamlik die waardigheid van elke mens.

8.2.3.2 Die waardigheid van elke mens as 'n professionele waarde

Compton en Galaway (1989: 178) stel die waarde van 'n mens soos volg: "People are sufficient ends in themselves and are not to be treated as objects or as means to other ends." Hierdie waarde behels respek vir die bestaansreg en inherente menswaardigheid van elke individu, soos die persoon is met sy/haar unieke potensiaal tot verandering en groei (Friedlander, 1958: 2; Compton & Galaway, 1989: 178; Cournoyer, 2000: 9).

Erkenning van die inherente waardigheid van elke individu as persoon fokus die aandag op die besondere potensiaal tot verandering by die individu en stimuleer bekragtiging van die persoon tot aksie in die hulpverleningsproses (Compton & Galaway, 1989: 181). Hepworth en Larsen (1993 in Potgieter, 1998: 9) beklemtoon die rol van die individu se potensiaal soos volg: "Focusing on strengths provides the basis for the stimulation of realistic hope for change and gives impetus to perseverance by client systems."

Hierdie professionele waarde se betekenis binne die konteks van gesinsassessering in egskeidingsevaluering verwys na die respek en agting vir elke individuele lid van die gesin-in-egskeiding sowel as die gesinsisteem as geheel. Dit behels dus ook respek vir en erkenning van die minderjarige kind as lid van die gesinsisteem en die waarde van die kind se bydrae tot die bepaling van die toekoms. Die fokus op die potensiaal van die individuele lid asook die gesinsisteem behels erkenning van die noodsaaklike rol wat die insette van die gesinsisteem in totaliteit vervul by die bepaling van die post-egskeidingsbedeling, veral ten opsigte van die beste belang van die minderjarige kind. Dit is die navorsers se mening dat die toepassing van hierdie professionele waarde in gesinsassessering in egskeiding die gesin-in-egskeiding tot aanvaarding van hulle eie waardigheid behoort te lei. Daardeur word die gesin se vermoë om insette te lewer ten opsigte van die oplossing van die krisis versterk met die doel om die beste voordeel vir die totale gesinsisteem te bepaal.

Die fokus op die individu of gesin se potensiaal tot verandering en groei lei die aandag na die volgende professionele waarde betreffende die mens, naamlik aanvaarding van die reg tot selfdeterminasie.

8.2.3.3 Selfdeterminasie van elke mens as 'n professionele waarde

Die reg van elke mens om insette en aktiewe deelname in besluitneming aangaande sy eie lewe te lewer, word erken en aangemoedig. So ook word die verantwoordelikheid en aanspreeklikheid van elke mens vir sy eie omstandighede binne die grense van die besondere omgewing erken en bevorder (Friedlander, 1958: 6).

Die inherente basis vir die erkenning van selfdeterminasie van die mens is die moontlikheid van keuse tussen alternatiewe (Compton & Galaway, 1989: 187-188) sowel as aanvaarding van selfverantwoordelikheid ("self-responsibility") (Egan, 1998: 51). Die mens behoort die geleentheid gebied te word tot keuse tussen verskeie oplossings en hierdie vryheid tot keuse ondersteun die persoon se eiewaarde (Friedlander, 1958: 3; Compton & Galaway, 1989: 190). Die toepassing van hierdie professionele waarde behels 'n begeleidende proses waardeur die persoon tot verantwoordelike, ingeligte keuse-beslissings ondersteun word (Friedlander, 1958: 3; Compton & Galaway, 1989: 190). Die waarde van sodanige benadering behels die bekragtiging van die mens ten einde meer effektief tot selfverandering te kan bydra (Egan, 1998: 51).

Binne die konteks van gesinsassessering in egskeidingsevaluering is die toepassing van hierdie professionele waarde van kernbelang. Daar kan egter slegs sprake wees van 'n begeleidende professionele proses van keuses tussen alternatiewe oplossings indien die gesin-in-egskeiding in totaliteit geassesseer word. Dit is die navorser se mening dat indien hierdie professionele waarde konsekwent in gesinsassessering in egskeidingsevaluering toegepas word, die litigasieproses grootliks verkort kan word. Die gesin-in-egskeiding is by uitstek die kenners van die gesinslede se potensiaal en sterk punte, en behoort dus deur 'n professionele begeleidingsproses die beste belang van die minderjarige kind binne die konteks van die post-egskeidingsfase te kan bepaal.

Die gesin-in-egskeiding word derhalwe as unieke, waardige sisteem binne besondere omstandighede beskou, wat die reg tot geleentheid vir die uitoefening van selfdeterminasie in die gesinskrisis het. Die gesinsisteem het die keuse tot ontwikkeling, aanvaarding en aanwending van verskeie alternatiewe in die proses van verandering na 'n nuwe toestand van homeostase in die post-egskeidingsfase. Identifisering en aanwending van die gesin en die omgewing se sterk punte word in hierdie model beklemtoon.

8.2.4 Konteks van die gesin se lewensiklus

Die vierde belangrike uitgangspunt van die assesseringsmodel sentreer rondom die erkenning van die konteks van die gesin se lewensiklus.

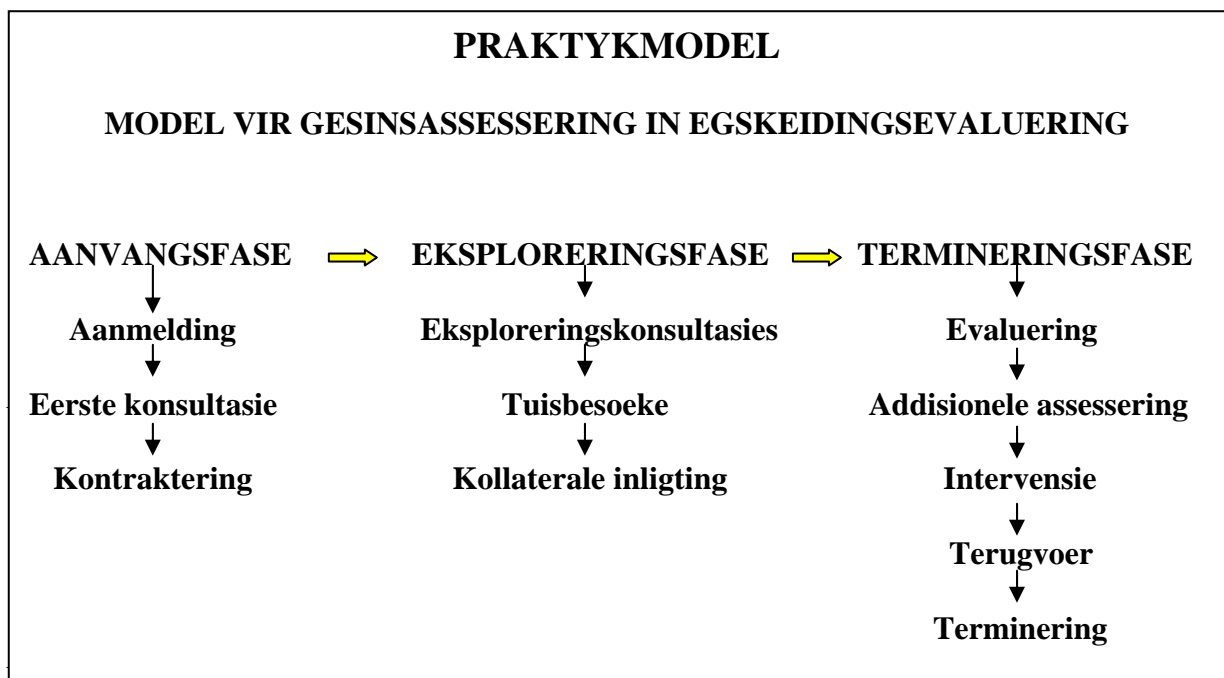
Die gesinsproses is 'n komplekse sirkulêre proses wat in die liniêre dimensie van tyd plaasvind wat meebring dat die gesinsisteam voortdurend met die verloop van tyd tot 'n meer komplekse sisteem ontwikkel (Carter & McGoldrick, 1989: 7; Minuchin & Fishman, 1999: 22). Die ontwikkeling van die gesinsisteam deur die lewensiklus word afgewissel met tydperke van balans en ekwilibrium, wanneer bepaalde take en vaardighede bemeester is, met fases van disekwilibrium, wanneer 'n nuwe uitdaging ontstaan wat aanpassings van die sisteem verg (Minuchin & Fishman, 1999: 22). Die ontwikkeling van die gesinsisteam deur die lewensiklus kan in vier hoof tydperke onderskei word, naamlik egpaar-vorming, die gesin met jong kinders, die gesin met skoolgaande kinders en die gesin met volwasse kinders (Minuchin & Fishman, 1999: 23). Die wedersydse invloed van verskillende generasies in die uitgebreide familiesisteam op die proses van gesinsontwikkeling kan beskou word as van die belangrikste hulpbronne in sodanige ontwikkelingsproses (Carter & McGoldrick, 1989: 4; Carter & McGoldrick, 1999: 1). Die interverwantskap van generasies en die invloed daarvan op die gesinsontwikkelingsproses sowel as die van die individuele lede word deur hierdie model erken. Die gesinsisteam se lewensiklus dien dus as primêre natuurlike konteks waarvolgens die individuele identiteit en ontwikkeling as mens beskou word en die effek op die maatskaplike sisteem bereken kan word (Carter & McGoldrick, 1989: 4; Carter & McGoldrick, 1999:1). Individuele mensontwikkeling, identiteit en gedrag kan derhalwe in egskeidingsevaluering nie in isolasie beskou word nie. In hierdie verband word die krisis van die egskeiding, met al die betrokke simptome, volgens hierdie voorgestelde assesseringsmodel binne die konteks van die ontwikkelingsmomentum van die gesin-in-egskeiding oor die lewensiklus van die gesinsisteam beskou. Dit is die navorser se mening dat die beste belang van die minderjarige kind binne die konteks van die gesinsisteam se lewensiklus geassesseer behoort te word. Carter (1978 in Carter & McGoldrick, 1989: 9) beklemtoon hierdie aspek soos volg: "It becomes imperative, therefore, to assess not only the dimensions of the current life cycle stress, but also their connections to family themes, triangles and labels coming down in the family over historical time."

Na die navorser se mening kan hipoteses vir toekomstige funksionering van die nuwe gesinsisteme, wat ná egskeiding gevorm word, op hierdie inligting gegrond word.

Die bespreking van die lewensiklus-konteks sluit die gedeelte oor die grondliggende uitgangspunte van die assesseringsmodel af. Vervolgens word die aandag op die toepassing van die model gevestig.

8.3 DIE AARD EN PRAKTIESE TOEPASSING VAN DIE MODEL VIR GESINSASSESSERING

Die aard en praktiese toepassing van die model vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering word vervolgens bespreek aan die hand van die proses waarvolgens die model verloop. Hierdie proses waarvolgens die assesseringsmodel toegepas word, word in terme van drie duidelike fases hanteer, naamlik die (1) aanvangsfase; (2) eksploreringsfase; en (3) termineringsfase. Die fases en komponente van die assesseringsmodel kan skematies soos volg in Figuur 7 voorgestel word:

Figuur 7: Fases en komponente van praktykmodel

Elk van die fases en komponente word vervolgens bespreek.

8.3.1 Aanvangsfase

Die aanvangsfase van die toepassing van die praktykmodel vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering is die eerste van drie identifiseerbare fases wat ten opsigte van die prosesmatige verloop van die model bespreek

word. In die beskrywing van die aanvangsfase word gefokus op (1) die aanmelding van die gesinsisteem; (2) die eerste konsultasies; en (3) kontraktering.

8.3.1.1 Aanmelding

Die aanmelding van die gesin-in-egskeiding behels die aanvangspunt van gesinsassessering. Die aanmelding of versoek tot deskundige hulp kan deur verskeie persone of instansies gedoen word en kan op 'n verskeidenheid maniere plaasvind. Die regsverteenvoerder van een van die ouerpartye of die Kantoor van die Gesinsadvokaat of 'n kollega of 'n ander professionele deskundige of een van die ouers self of 'n grootouersisteem is dikwels die aanmeldingsisteem wat met die hulpverleningsisteem kontak maak. Sodanige versoek kan telefonies of deur persoonlike kontak of per briefwisseling geskied.

Die proses van assessering word in die algemeen begin met die reël van 'n eerste konsultasie deur een van die ouers-in-egskeiding of een van die regsverteenvoerders vir een of beide van die ouerpartye met die oog op deskundige bystand met die ondersoek na die bepaling van die belange van die minderjarige kind(ers) betrokke in die dispuut ter sprake. Sodanige versoek word dikwels deur die regsverteenvoerder met ervaring in die veld van egskedingslitigasie geïnisieer met die doel om die proses van assessering te verkort of selfs te begunstig. Soms word ouers deur die Kantoor van die Gesinsadvokaat versoek om verdere deskundige menings insake die belang van die minderjarige kinders te bekom. Dikwels is ouers self ongelukkig aangaande ander assesserings en versoek 'n tweede of selfs 'n verdere mening.

Die versoek na 'n ondersoek en reël van 'n eerste konsultasie word as aanmeldingsaspek beskou en geen gedetailleerde inligting word tydens hierdie gesprek ingewin nie. Hierdie gesprek het dit slegs ten doel om noodsaaklike inligting met die oog op kontak te bekom. Dit behels eerstens die identifiserende persoonlike besonderhede van elke ouer, soos naam en van, en tweedens kontaknommers van beide ouers. Die werkwyse volgens hierdie model word kortliks aan die aanmeldende persoon voorgehou en indien dit aanvaar word, word 'n datum vir die eerste konsultasie geskeduleer. Dit is verkieslik dat beide biologiese ouers tydens die eerste konsultasie teenwoordig is ten einde die mate van objektiwiteit van die ondersoek te versterk. Die aard van die verhouding tussen die egskedende ouers bepaal egter tot watter mate dit moontlik is om beide ouers gesamentlik in die eerste konsultasie te betrek.

Die graad van konflik tussen die ouers en die emosionele pyn wat hulle ervaar, verhoed in die meeste gevalle, waar egskedende ouers in 'n litigasieproses be-

trokke is, om hulle gesamentlik by die eerste konsultasie teenwoordig te kry. Dit is belangrik dat die ondersoeker persoonlik verifieer dat die nie-aanmeldende ouer nie saam die eerste konsultasie wil bywoon nie.

Die alternatiewe werkwyse is om met elke biologiese ouer afsonderlik 'n eerste konsultasie te onderneem. Dit word deur die navorser aanbeveel dat in sodanige omstandighede die ouer wat nie die ondersoek aangevra het nie eerste betrek word. Sodanige optrede kan daartoe bydra om 'n positiewe gesindheid by die nie-aanmeldende ouer te skep. 'n Deursigtige werkwyse is noodsaaklik en dit is dus belangrik om die aanmeldende ouer ingelig te hou oor die verloop van die proses.

Met die skedulering van die eerste konsultasie word die aanmelding as eerste stap in die aanmeldingsfase afgesluit. Dit word deur die eerste konsultasie opgevolg wat vervolgens aandag ontvang.

8.3.1.2 Eerste konsultasie

Die aanmelding van die ondersoek word bevestig deur die skedulering van die eerste konsultasie. Dit lei tot die aanvang van aktiewe ontwikkeling van die interaksie en verhouding tussen die ondersoeker en die gesinsisteam.

Die volgende riglyne word ten opsigte van die eerste konsultasie aanbeveel:

- Die eerste konsultasie behels die inwin van meer persoonlike inligting aangaande al die gesinslede in die gesinsisteam asook inligting van die ondersteuningsisteme.

Aanvanklik word die bespreking gewy aan besonderhede van die ouers en die betrokke minderjarige kind(ers), soos volle name, geboortedatums, adresse, asook inligting van ander subisteme betrokke, soos onder andere grootouers, vriende, organisasies, werk of skool. Bespreking van hierdie tipe inligting dien 'n tweeledige doel, naamlik om eerstens identifiserende en kontrakterende feite te bekom en tweedens om die spanning van die angstigheid van die onbekende situasie vir die ouer(s) te verlig. Die gesprek oor hierdie algemene spesifieke inligting, wat nie direk met die konflik van die egskeiding verband hou nie, dra daartoe by dat die ouer(s) op hulle gemak gestel kan word en die emosionele aard van die eerste konsultasie verminder word.

- Die geskiedenis van die huweliksverhouding word daarna op 'n saaklike wyse bespreek in terme van die basiese data soos huweliksdatum en plek,

duurte van huwelik, tydsverloop van verlowingstyd en inligting oor moontlike vorige huwelike.

- Die bespreking word hierna gewy aan die huidige stand van omstandighede met spesifieke fokus op wanneer die vervreemding, indien wel, plaasgevind het, aangesien die egskeiding ook 'n vinnige, meer krisisbesluit kan behels; wat elke ouer se huidige woonomstandighede behels asook wat die huidige verblyfreelings insake die minderjarige kind(ers) is. Die gesprek sluit 'n bespreking van oorsaaklike omstandighede of redes vir die huweliksverbrokkeling in sonder om in detail daaroor uit te wy. Indien beide ouers teenwoordig is, word beide weergawes van die oorsaaklike redes verkry, maar indien slegs een ouer teenwoordig is, word slegs die betrokke ouer se perspektief by die besondere konsultasie verkry. Die ander ouer se perspektief op die oorsaaklike faktore moet by 'n volgende konsultasie met die betrokke ouer verkry word.
- Die motivering van beide ouers-in-egskeiding se aansoek om die sorg (bewaring) van die minderjarige kind(ers) word bespreek. Dit is noodsaaklik om elke ouer se denke en houding aangaande die sorg(bewaring) van die kind asook die kontak(toegang) van die kind tot die ander ouer uit te lig en aan te teken. Dit is immers die kern van die ondersoek en dit is belangrik dat elke ouer pertinent gedagtes daaroor uitspreek.

Dit is noodsaaklik dat die professionele ondersoeker die fokus van die ondersoek aan die ouer uitspel, naamlik dat die belange van die minderjarige kind bepaal en aangespreek moet word in die oplossing van die dispuut aangaande die sorg van die kind (bewaringsdispuut). Dit is belangrik om aan die ouer uit te wys dat die ondersoek daarop gerig is om die bepaalde kind se behoeftes te bepaal asook hoe daar in die toekoms, ná die egskeiding, in hierdie behoeftes voorsien gaan word. Dit is noodsaaklik dat die ouer die versekering kry dat die ondersoek nie daarop ingestel is om te bepaal hoe die ouers fouteer het nie, maar dat die klem op die belange van die minderjarige kind geplaas word en dat beide ouers hierin hulle samewerking behoort te gee.

- Dit is noodsaaklik dat die tydsduur van 'n onderhoud met elke ouerparty dieselfde is ten einde te verseker dat daar geen sprake kan wees van partydigheid nie. 'n Afspraak van twee en 'n half uur vir die eerste onderhoud met elke ouer word voorgestel.
- Dit is belangrik om die eerste konsultasie met die ouers in 'n kliniese opset te onderneem en daarom moet dit verkieslik in die professionele ondersoeker

se spreekkamer plaasvind. Dit is 'n neutrale en objektiewe omgewing wat gewoonlik vir beide ouers vreemd en onbekend is.

- Die eerste onderhoud is grootliks bepalend vir die sukses van die verhouding met beide ouers tydens die ondersoek. Die mate van samewerking deur beide ouers word tot 'n groot mate deur die klimaat en aard van die eerste onderhoud bepaal. Derhalwe is dit belangrik dat die professionele ondersoeker waak teen moontlike bevoordeling van enige van die ouerpartye op enige wyse, soos om meer tyd aan een ouer se afspraak te bestee.
- By afhandeling van die inwin van die persoonlike inligting en elke ouer se weergawe van die agtergrond van die huweliksverhouding sowel as die motivering vir aansoek om die sorg(bewaring) van die minderjarige kind(ers), word die verdere werkwyse van die ondersoek asook die finansiële implikasies, naamlik die professionele fooi en betalingswyse, aan die ouer/s voorgehou. Daar word tot kontraktering oorgegaan voordat enige verdere tydskedule bepaal word.

Die inhoud van kontraktering as die derde stap van die aanvangsfase van die proses van hierdie praktykmodel vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering word vervolgens uitgelig.

8.3.1.3 Kontraktering

Die finale komponent tydens die aanvangsfase van die proses van gesinsassessering behels die kontraktering tussen die professionele ondersoeker en die ouer(s).

Kontraktering geskied aan die hand van die volgende riglyne:

- Die doel van die kontrak tussen die professionele ondersoeker en die gesinsisteam as die kliënt is om gebeure en gedrag waardeur die kliënt se lewe benadeel word deur middel van 'n onderhandelde ooreenkoms te beïnvloed (Potgieter, 1998: 154). Die kontrak binne die maatskaplikewerkpraktyk is 'n dinamiese, plooibare plan wat aangewend word ten einde verandering in die kliënt se situasie deur intervensie te bevorder. In egskeidingsevaluering volgens die praktykmodel behels die kontrak dus 'n plan van ondersoek na alle relevante inligting aangaande die gesin-in-egskeiding met die doel om die beste belang van die minderjarige kind te bepaal.

- Die sluit van 'n kontrak tussen die professionele ondersoeker en die skeidende ouers is van kardinale belang in die uitvoer van 'n professionele en wetenskaplike assesseringsproses. Die doelwitte van die kontrak behels naamlik die strukturering van die ondersoek deur (1) die beskrywing en aanvaarding van die werkwyse van die ondersoeker in die proses; (2) aanvaarding van aanspreeklikheid deur die ouer(s) vir samewerking in die assesseringsproses; en (3) aanvaarding van aanspreeklikheid deur die ouer(s) vir die finansiële implikasies van die ondersoek.
- Dit is noodsaaklik dat elke ouer wat by die kontraktering betrokke is 'n kopie van die kontrak ontvang. Dit verseker dat die ouer voortdurend op hoogte van die ooreenkoms is, dit skep geleentheid tot groter betrokkenheid van die ouers by die proses van assessering, dit kan medeverantwoordelikheid vir die beste besluit by ouers versterk en dit bekragtig die gesinsisteam se bydrae tot die oplossing in die ondersoek.
- Kontraktering plaas 'n amptelike stempel van erns en toegewydheid deur alle partye op die aanmeldingsfase van die ondersoek. Dit bevestig enersyds die gesinsisteam se outonomie in die ondersoek en andersyds die professionele ondersoeker se reg tot intervensie.

Die stap tot kontraktering skep 'n klimaat van gereedheid vir alle partye tot die eksploreringsfase wat as tweede fase na die aanvangsfase in die proses van assessering in hierdie model volg.

Vervolgens word die eksploreringsfase as tweede fase in die proses van die praktykmodel vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering bespreek.

8.3.2 Eksploreringsfase

Tydens die eksploreringsfase word die kliëntsisteam, wat die gesin-in-egskeiding is, by die uitbreiding en uitklaring van inligting aangaande die sisteem, die krisis en die situasie of omstandighede betrek (Cournoyer, 2000: 180).

Die eksploreringsfase van die proses van gesinsassessering in egskeiding volgens hierdie praktykmodel het ten doel om (1) die funksioneringspatrone van die gesinsisteam te bepaal; (2) die funksioneringsvlak, behoeftes en wense van die minderjarige kind(ers) te bepaal; (3) inligting aangaande die gesinsisteam,

die egskeidingsdispuut asook die sistemiese verbintenisse uit te brei, te klarifiseer en te verifieer; en (4) die post-egskeidingsbedeling te ondersoek. Die eksploreringsfase behoort dus die gesinsisteam sowel as die professionele ondersoeker te lei tot 'n meer omvattende en realistiese begrip van die geheelperspektief van die gesin-in-egskeiding (Cournoyer, 2000: 179).

Die eksploreringsfase as die tweede fase in die assesseringsproses in egskeidingsevaluering volgens hierdie model word vervolgens aan die hand van drie kernaspekte daarvan bespreek, naamlik die (1) eksploreringskonsultasies; (2) tuisbesoeke; en (3) kollaterale inligting.

8.3.2.1 Eksploreringskonsultasies

Die eksploreringsfase as tweede fase in die proses van gesinsassessering begin met die uitvoer van verdere kliniese konsultasies. Die doel van die eksploreringskonsultasies is om meer inligting aangaande die gesinsisteam se funksioneringspatrone, verhoudings, lewensiklus sowel as sistemiese verbintenisse in te win asook om inligting te klarifiseer, te verifieer en diepgaande te ondersoek.

8.3.2.1.1 Doelwitte van eksploreringskonsultasies

Die eksploreringskonsultasies behels onder andere die volgende doelwitte:

- Om gesinslede aan te moedig om meer inligting, idees, gedagtes en gevoelens aangaande hulleself, die faktore en aspekte wat tot die egskeiding gelei het, die maatskaplike konteks daarvan sowel as die omgewing waarin die gesin funksioneer met die ondersoeker te deel;
- Om groter begrip te ontwikkel aangaande die faktore wat met die oorsprong, ontwikkeling en instandhouding (“maintenance”) van die egskeidingsdispuut verband hou;
- Om inligting te ondersoek en 'n begrip te ontwikkel ten opsigte van die eenskappe, sterk punte en tekortkominge sowel as hulpbronne van die gesinsisteam asook van elke gesinslid met die oog op die bepaling van 'n oplossing vir die dispuut aangaande die beste belang van die minderjarige kind;
- Om die toekomstige bedeling van die gesinsisteme na egskeiding te ondersoek met betrekking tot hulle sterk punte, tekortkominge, bevoegdhede, ondersteuningsisteme sowel as lewensbekouings ten einde 'n ingeligte mening

aangaande die beste belang van die minderjarige kind vir die post-egskeidingsfase te vorm.

Die doelwitte van die eksploreringsfase word deurgaans ten opsigte van vier aspekte uitgevoer, naamlik (1) die gesinsisteam sowel as die sub sisteme betrokke; (2) die egskedingsdispuut; (3) die belange van die minderjarige kind; en (4) die post-egskedingsbedeling (Cournoyer, 2000: 181-182).

Die praktykmodel vir gesinsassessering in egskedingsevaluering, soos in hierdie studie beskryf, plaas die fokus op die belang van die minderjarige kind. In die eksploreringsfase word die aandag hoofsaaklik aan hierdie fokuspunt gewy. Die eksploreringskonsultasies word volgens hierdie model deur middel van kliniese onderhoude met die minderjarige kind(ers) begin. Dit is in die belang van die minderjarige kind dat die ondersoeker die assessering van die kind in egskedingsevaluering begin sonder bepaalde vooropgestelde idees wat deur een of albei ouers oorgedra is. Die kind behoort dus die ondersoeker se primêre bron van inligting te wees.

Na kontraktering met die gesinsisteam word die kliniese onderhoude met die kinders geskeduleer. Dit is belangrik om in ag te neem dat die kind(ers) nie by die eerste konsultasie saam met die ouer(s) teenwoordig moet wees nie. Die teenwoordigheid van die kinders kan eerstens die ouers se aandag in beslag neem en die fokus op die doel van die onderhoud bemoeilik. Tweedens kan die teenwoordigheid van die kinders by die eerste onderhoud die emosionele aard van die klimaat verhoog en dit is potensieel nadelig vir die kind(ers).

8.3.2.1.2 Eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind

Die noodsaaklikheid van individuele kliniese eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind word soos volg deur Rustin (2000: 2) gemotiveer:

The study of the child's inner state in individual exploratory assessment sessions offers information of a different kind from that gained in other modes of assessment. The facts from the inner world complement what we can know from more external sources and the two taken together can enable us to make more solidly based predictions about what interventions may be required.

Die individuele eksploreringskonsultasies met die kind volgens hierdie praktykmodel word altyd binne die sistemiese konteks beskou. Uit eie ervaring ondersteun die navorser die volgende stelling deur Rustin (2000: 3) waardeur die

onderskeie perspektiewe van die gesinsisteam, naamlik dié van die individuele lid en dié van die ondersoeker, beklemtoon word: “The family as seen in the child’s mind will not be the same as the family we ourselves observe, but the two perspectives must be viewed as vertices whose divergences are of special interest.”

Riglyne vir eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind

Die volgende riglyne word ten opsigte van die uitvoer van die eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind aanbeveel:

- Die eerste onderhoud met die kind word vir ’n tydsduur van twee tot twee en ’n half uur in die spreekkamer van die ondersoeker geskeduleer. Die ouderdom van die kind is bepalend vir die duur van die onderhoud. So sal daar byvoorbeeld vir die jonger kind van peuterouderdom ’n korter tydsduur beplan word.

Die wyse waarop die ondersoeker die minderjarige kind by die assesseringsproses betrek, is bepalend vir die stigting van rapport tussen ondersoeker en kind en die ontwikkeling van die vertrouensverhouding. Dit is van kardinale belang om gedurende die eerste onderhoud met die kind die angswekkende aard van die vreemde situasie te midde van die spanningsvolle huislike omstandighede van die kind ernstig in ag te neem. Dit is uiters noodsaaklik dat die kind onbedreig voel en ’n gemaklike atmosfeer in die onderhoudsituasie beleef. Dit is noodsaaklik dat die kind opregte belangstelling in asook waardering en erkenning vir sy deelname aan die assesseringsproses ervaar. ’n Houding van en benadering met respek deur die ondersoeker tot die minderjarige kind dra by tot die skep van ’n professionele sowel as gemaklike milieu. Sodanige houding stimuleer die vestiging van ’n positiewe vertrouensverhouding met die kind wat ’n noodsaaklike instrument is in die ontsluiting van die kind se diepste gevoelens, vrese en frustrasies (Schoeman & Van der Merwe, 1996: 4).

- In erkenning van die kind se individualiteit en menswees is dit belangrik om die kind sover moontlik toe te laat en te motiveer om self persoonlike besonderhede soos naam en ouderdom neer te skryf.
- Die ondersoeker behoort te verseker dat die kind in die assesseringsproses nie aan leidende prosedures blootgestel word nie. ’n Non-direktiewe wyse van assessering word voorgestel ten einde objektiwiteit te verhoog. Dit behels dat die kind geassesseer word in ’n professionele klimaat waar hy/sy

toegelaat word om sy/haar eie persoon en menswees uit te druk. Ten einde die beste belang van die kind te kan bepaal, is dit noodsaaklik dat die kind se ongeïnhibeerde weergawe van sy/haar ervaring van die egskeiding verkry word en nie die inligting wat die kind dink die ouer(s) van hom/haar verwag nie.

- Dit is noodsaaklik om die kind ingelig te hou ten opsigte van die verloop van die assesseringsproses, soos enige verdere afspraak wat nodig is sowel as ander persone wat betrek kan word, byvoorbeeld die grootouers of 'n onderwyser. Dit is die kind se lewe wat radikaal beïnvloed word en aktiewe deelname aan die proses bied erkenning vir die inspraak van die kind in sy/haar eie sowel as die gesin se toekoms.
- Dit is vir die ondersoeker belangrik om met assessering van die minderjarige kind 'n volledige beeld van die totale funksionering van die kind te vorm. Die assessering behoort ten opsigte van die volgende areas uitgevoer te word: (1) die ontwikkelingsvlak van die kind volgens die chronologiese ouderdom; dit sluit in verwagte vaardighede op die sosiale, motoriese, taal en intellektuele domein; (2) die emosionele gemoedstoestand van die kind; (3) die kind se insig in die huidige huislike omstandighede; (4) die kind se sistemiese verbintenisse, soos verhoudings, rolle en take; (5) die kind se wense vir hom/ haarself asook vir die gesin; en (6) die behoeftes van die besondere kind in die ontwikkelingsproses tot volwaardige mens.

Aspekte aangaande die aard van die minderjarige kind

Die volgende aspekte van die aard van die minderjarige kind as mens behoort tydens assessering deur die ondersoeker in ag geneem te word, gekoppel aan die ouderdom van die besondere kind:

- die kind se vermoë tot verbalisering van gedagtes, wense, vrese, frustrasies en gevoelens is nog beperk;
- nieverbale kommunikasie is meer prominent by die kind en kom tot uiting in spel;
- die kind se aandagspan en konsentrasievermoë is kort;
- die vermoë tot konseptualisering van tyd en ruimte is nog beperk (Schoeman en Van der Merwe, 1996: 6-8).

Professionele tegnieke in eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind

By die assessering van die minderjarige kind is dit belangrik om tegnieke toe te pas wat eenvoudig en aangenaam is. Dit behoort ook voorsiening te maak vir die korter aandagspan van die kind. Die assesseringstegnieke volgens hierdie praktykmodel is gebaseer op die non-direktiewe terapie. Dit behels naamlik die uitgangspunt dat (1) die individu in homself die vermoë het om sy eie vraagstukke bevredigend op te los en (2) 'n inherente impuls van groei tot volwassenheid besit (Axline, 1993: 15). Die non-direktiewe uitgangspunt berus op die beginsels van (1) aanvaarding van die individu net soos hy/sy is; (2) toestemming aan die individu om te wees soos hy/sy is; (3) erkenning en klarifisering van die emosionele uitdrukking van die individu deur middel van reflektoring; en (4) aanbied van geleentheid aan die individu om hom-/haarself te wees, hom-/haarself te leer ken en sy/haar eie ontwikkelingskoers te bepaal (Axline, 1993: 15).

Speel word beskou as die natuurlike medium vir selfuitdrukking deur die kind (Oaklander, 1988: 160; Axline, 1993: 16; Hugo in Schoeman & Van der Merwe, 1996: v; Geldard & Geldard, 2002: 48; Sadock & Sadock, 2003: 1151) en kan daarom aangewend word om aan die kind die geleentheid te bied om opgehoopte en onderdrukte gevoelens van spanning, frustrasie, onsekerheid, aggressie, vrees en verwarring uit te druk. Speel is die plaasvervanger vir die woorde wat die kind ontbreek om homself uit te druk. Speeltegnieke kan dus baie effektief in die assessering van die minderjarige kind toegepas word.

Die volgende professionele tegnieke word tydens die assessering van die minderjarige kind in egskeidingsevaluering volgens hierdie model toegepas:

- Kliniese onderhoudvoering

Die toepassing van die kliniese onderhoud word soos volg deur Sadock en Sadock (2003: 1151) gemotiveer: “Clinical interviews offer the most flexibility in understanding the evolution of problems and in establishing the role of environmental factors and life events.”

Die doeltreffendheid van die kliniese onderhoud word bepaal deur die professionele kennis van die ondersoeker aangaande normale ontwikkelingsparadigmas vir die kind, die ondersoeker se vermoë om 'n rapport en vertrouensverhouding met die kind te ontwikkel asook om op die vlak van die kind te kommunikeer.

Die belangrike taak vir die professionele ondersoeker tydens die kliniese onderhoud is om die kind uit te nooi en in staat te stel om sy/haar “storie” te vertel. Die kind moet dus geneë voel om inligting weer te gee en moet deur

toepaslike speelmateriaal daartoe in staat gestel word (Geldard & Geldard, 2002: 48). Indien die ondersoeker hierdie uitdaging suksesvol kan bemeester, word dit moontlik om unieke toegang tot die hoogs individuele leefwêreld en spesiale ervarings van die kind te verkry (Greenspan & Greenspan, 1991: 1). Sodoende word die ondersoeker in staat gestel om akkurate inligting aangaande die kind se wense en behoeftes te bekom.

- Waarneming

Die doel van waarneming as professionele tegniek tydens die eksplorasiekonsultasies is om behoorlik te sien, te luister en bewus te raak van alle moontlike aanduidings (“clues”) van inligting wat die kind aanbied. Dit is uiters belangrik vir die ondersoeker “... to stay out of the child’s way as he reveals, at his own pace and in his own ‘words’, the character and contents of his experiential world” (Greenspan & Greenspan, 1991: 1).

Aspekte wat tydens konsultasiesessies waargeneem moet word, is die verbale sowel as nieverbale gedrag van die kind: die mate van oogkontak, die wyse waarop die kind na die ondersoeker kyk of nie kyk nie, die persoonlike betrokkenheid van die kind by aktiwiteite, die wyse van aanbieding, die voorkoms van die kind, die wyse van skeiding van die ouer/persoon wat die kind na die sessies bring, die kind se gemoedstoestand tydens die sessies, temas in spel, die kind se oriëntasie ten opsigte van tyd, plek en persoon.

Die wyse waarop die kind aktiwiteite organiseer, die diepte van betrokkenheid en affek by die aktiwiteite en ondersoeker, die ouderdomstoepaslike gedrag, die temas in die spel asook die wisseling van gemoedstoestand is wyses waarop die kind die struktuur en inhoud van ervarings met die ondersoeker deel.

Dit is noodsaaklik vir die ondersoeker om waarnemings volledig te dokumenteer: datum, tyd en plek van onderhoud; naam en ouderdom van kind; aard van die aktiwiteit, met ander woorde, is dit spontaan/vrye keuse of ’n direkte opdrag; gemoed en persoonlike aanbieding van die kind asook alle relevante gedrag van die kind. Die volgende areas vir waarneming word voorgestel (Greenspan & Greenspan, 1991: 19-58; Geldard & Geldard, 2002: 89-92; Sadock & Sadock, 2003: 1155-1156):

- *Fisieke en neurologiese ontwikkeling*: Aspekte van belang is die kind se postuur, balans, gewig, lengte, algemene gesondheid, voorkoms, fyn motoriese koördinasie, growwe motoriese koördinasie, sensories-motoriese

koördinasie, spraak, stemtoon, stemkwaliteit, aard van reaksie tot sensasies soos geluid, aanraking, sig en beweging, vlak van aktiwiteit, fokus van die kind, aandagspan.

- *Gemoedstoestand*: Die kind se gedrag bied verwysings aan waardeur die ondersoeker die emosionele toon van die kind kan bepaal. Dit is belangrik om deurgaans vanaf die begin van die onderhoudsessie tot die einde die gemoed van die kind waar te neem en te volg. Aspekte om waar te neem is gesigsuitdrukking, optrede teenoor en kommunikasie met ander persone, gedrag in die algemeen (opgewek/neerslagtig/aktief/passief) en konsentrasievermoë. Daarby is 'n belangrike barometer van die kind se gemoed die intuïtiewe gevoel waarmee die ondersoeker aan die einde van die onderhoudsessie gelaat word, byvoorbeeld 'n gevoel van afgematheid/opwinding/hartseer. Die waarnemings tesame met die subjektiewe gevoel van die ondersoeker kan 'n duidelike beeld van die kind se gemoedstoestand bied.
- *Sosiale verhoudings van die kind*: Hierdie area van waarneming behels die wyse waarop die kind teenoor ander mense optree. Die kind se gedrag teenoor die persoon wat die kind na die sessie gebring het, teenoor ander persone in die wagkamer asook teenoor die ondersoeker is belangrike waarnemings in hierdie area, naamlik wyse van skeiding van en hereniging met die ouer/persoon wat kind gebring het.
- *Affek*: Die mate waartoe die kind se affek en angstigheid gedurende die onderhoudsessies wissel, is 'n belangrike waarneming om te doen. Hoe die kind die ondersoeker en onderhoud aan die begin van die sessie ervaar teenoor die middel- en eindfasies is 'n belangrike aanduiding van die wisseling en volgorde van affek in die kind se lewe. Die kind se besondere affektiewe reaksies op insidente of aktiwiteite gedurende die sessie is 'n verdere aanduiding van die invloed van bepaalde gedrag of optrede op die kind. Uitinge van byvoorbeeld woede, kompetisie, afguns, empatie, versorging en emosionele deprivasie is 'n belangrike waarneming om te doen.
- *Kognisie en geheue*: Die woordeskat en begrip vir opdragte, probleemoplossende vaardighede en die wyse waarop die kind sy take en spel uitvoer, gee 'n aanduiding van die kind se algemene intellektuele funksionering. Die kind se vermoë om op toepaslike wyse objekte en opdragte te onthou en uit te voer kan 'n aanduiding gee van die geheue van die kind asook die invloed van angstigheid of moontlike leerprobleme.

- *Oordeel en insig*: Die mate waartoe die kind die probleem verstaan, die kind se reaksies op die probleem van egskeiding, byvoorbeeld die kind se voorstel vir die oplossing van die probleem, asook die kind se siening van die post-egskeidingsfase gee 'n aanduiding van die kind se oordeel en insig.
 - *Gedagteprosesse en -inhoud*: Die mate waartoe die kind logies redeneer, die samehang van sinsgebruik, onderskeiding tussen fantasie en realiteit, enige obsessies, vrese, wense en belangstellings kan 'n aanduiding gee van die kind se gedagte-wêreld.
 - *Gebruikmaking van die omgewing*: Die wyse waarop die kind die konsultasieruimte aanwend, gee 'n aanduiding van sy/haar algemene funksionering. Die kind kan angs toon vir die vreemde omgewing, kan baie ondersoekend wees, of baie aktief, ingetoë, impulsief. Die wyse waarop die kind die konsultasie-omgewing benader en in verband bring en die elemente daarvan probeer integreer. Die ondersoeker kry uit sodanige waarneming 'n aanduiding van die kind se vermoë om dele van sy eie lewe en persoonlikheid te integreer.
- Aktiewe luister

Aktiewe luister as derde professionele tegniek in die eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind volgens hierdie praktykmodel is naamlik die tegniek wat verseker dat die kind ervaar dat wat hy/sy vertel belangrik is. Deur die aktiewe luistertegniek toe te pas dra die ondersoeker aan die kind die boodskap oor dat daar aandag geskenk word aan wat hy/sy vertel en dat hierdie inligting betekenis het vir die ondersoeker. Die kind ervaar respek vir sy persoon en beleef dat hy/sy betrek word by die ondersoek. Sodoende bevestig die ondersoeker aan die kind dat sy/haar deelname aan die ondersoek belangrik geag en gerespekteer word en dat die kind se siening waardeer word.

Belangrike vaardighede wat die ondersoeker aktiewe luister effektief laat toepas, is (1) passing van liggaamstaal; (2) aanwending van minimale response; (3) gebruik van reflektoring; en (4) gebruik van samevatting/opsomming (Geldard & Geldard, 2002: 92-99).
 - Projektiewe tegnieke

Projektiewe tegnieke is die vierde tipe tegniek wat in die afdeling oor professionele tegnieke in die eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind bespreek word.

Die gebruik van projektiewe tegnieke in die eksploreringskonsultasies van die assessering van die minderjarige kind in egskeidingsevaluering skep vir die kind geleentheid tot fantasie. Latner (1986 in Schoeman, 1996: 64) beskryf projeksie as "... the fantasy process by which we visualize the environment in a different form than it presently has, in order to test out ideas for remaking the field." Die basiese beginsel onderliggend aan projektiewe tegnieke vir die kind is die gebruik van natuurlike media waardeur die kind sy response kan kommunikeer waar hy/sy dit andersins moeilik sou vind om te doen. Schoeman (1996: 65) motiveer die gebruik van projektiewe tegnieke in assessering van die kind soos volg: "... these techniques offer the child the opportunity to provide additional information which would not usually have been given willingly, due to fear, feelings of inadequacy or a belief that it is unimportant."

Die projektiewe tegnieke wat volgens hierdie model effektief en wetenskaplik van toepassing is op egskeidingsevaluering word vervolgens kortliks bespreek. Daar bestaan egter 'n breë verskeidenheid tegnieke wat argumentshalwe in die bespreking ingesluit kon word. Dit is egter noodsaaklik om in ag te neem dat die ondersoeker met assessering van die belange van die minderjarige kind in egskeiding betrokke is en nie met speltherapie nie.

Die volgende projektiewe tegnieke kan met vrug in die assessering van die belange van die minderjarige kind in egskeiding aangewend word:

- *DAP (Draw A Person)*: Hierdie toets is 'n projektiewe tegniek wat reeds 81 jaar oud is (Burns & Kaufman, 1970: 14; Blau, 1992: 6). Dié tegniek word op 'n bepaalde wyse uitgevoer ten einde effektief en doeltreffend te wees. Dit word dus aanbeveel dat 'n ondersoeker wat nie onderrig is in die toepassing van hierdie tegniek nie, dit nie behoort toe te pas nie. Die DAP word gewoonlik in twee tekeninge uitgevoer, naamlik (1) die primêre menstekening, gevolg deur (2) die menstekening van die teenoorgestelde geslag. Die belangrike aspek in hierdie verband behels die verkryging van relevante inligting met betrekking tot die kind se stres, gedragspatrone en 'n aanduiding van die oplossing vir die kind in die post-egskeidingsfase. Inligting wat uit die DAP-tekeninge verkry word, kan die volgende aspekte in die kind se leefwêreld na vore bring (Blau, 1992: 7-8):

- Graad van die kind se emosionele nood;
 - Angsvlakke van die kind;
 - Kind se selfkonsep;
 - Elemente uit die kind se omgewing wat bedreigend of vertroostend is;
 - Kind se kenmerkende reaksie op stres;
 - Vlak van psigoseksuele ontwikkeling;
 - Die toeganklikheid van en noodsaaklikheid vir behandeling by die kind
 - Die gehalte van die ouerlike figure in die kind se lewe.
- *KFD (Kinetic Family Drawing)*: Burns en Kaufman (1970: 5) glo in die gebruik van projektiewe tegnieke aanvullend tot onderhoudvoering en ander terapeutiese tegnieke in assessering van die kind aangesien dit dieper in die kind se leefwêreld kan indring. Sodoende kan meer alternatiewe opsies aangaande die kind se vraagstukke en die beste hantering daarvan gegenerer en oorweeg word. Mark (in Burns & Kaufman, 1970: 6) waarsku teen die risiko van ongegronde en ongeklarifiseerde interpretasies van die kind se tekening. Dit is van uiterste belang dat die ondersoeker die betekenis moet uitklear wat die kind aan die tekening gee.

Die kinetiese gesinstekening behels 'n tekening deur die kind van die gesin wat iets doen. Hierdie vorm van gesinstekening bring beweging as element in die projektiewe tekening by. Soos by die DAP word gewaarsku teen die toepassing van hierdie tegniek as die ondersoeker nie onderrig is in die gebruik daarvan nie. Die inligting wat uit die gesinstekening van die kind verkry kan word, behels onder andere funksioneringspatrone van die gesin, posisie van die kind in die gesin, emosionele behoeftes van die kind, betrokkenheid van ouerfigure en verhoudings met sibbe.

- *Ander projektiewe tekeninge*: Verskeie ander projektiewe tekeninge kan in die assessering van die kind in egskeidingsevaluering toegepas word. Dit is noodsaaklik om daarop te wys dat die ondersoeker wat die kind assessee verkieslik opgelei en ervare in kinderassessering behoort te wees. Elke kind is uniek en kan besondere assesseringswyses vereis gekoppel aan die besondere kind se behoeftes.

Die volgende projektiewe tekeninge kan waardevolle inligting aangaande die kind se gevoelens, verhoudings, behoeftes en stresvlakke weergee:

- Maan/Eilandfantasie
- Krabbelpatroon
- 3 bome: regte boom/wensboom/droomboom
- HTP (House-Tree-Person)/Huis-Boom-Mens
- Lewensirkel
- Drie wense
- Dierefamilie/gesin

Dit is belangrik om te beklemtoon dat die tegniek wat toegepas word nie 'n doel op sigself is nie. Tegnieke bied geen waarborg vir sukses nie. Die tegniek is slegs die katalisator vir kreatiewe uitdrukking van die kind se innerlike belewenis, volgens Oaklander (1988: 194). Dit is die proses wat rondom elke kind se assessering ontwikkel wat van belang is en die ondersoeker behoort hierdie proses van die kind te volg.

Die bogenoemde bespreking oor die professionele tegnieke wat in die eksploreringskonsultasies met die minderjarige kind in egskeidingsevaluering toegepas word, sluit die gedeelte oor die individuele eksploreringskonsultasies met die kind af. Vervolgens word die aandag gevestig op die eksploreringskonsultasies met die ouers.

8.3.2.1.3 Eksploreringskonsultasies met die ouers

Die eksploreringskonsultasies met die ouers is nie afhanklik van die konsultasies met die minderjarige kind nie. Dit kan dus voortgaan voordat die konsultasies met die kind afgehandel is.

Die volgende riglyne word in hierdie verband voorgestel:

- Na die eerste konsultasie is dit nodig om elke ouer afsonderlik in 'n eksploreringskonsultasie te betrek. Die doel hiervan is om 'n diepgaande gesprek te voer ten opsigte van die bepaalde ouer se siening van die gesinsproblematiek. Elke ouer word die geleentheid gebied om 'n persoonlike weergawe van die agtergrond van die huweliksprobleme asook 'n beskrywing van die huidige omstandighede en 'n vooruitskouing van die toekoms te gee. Dit is nodig dat die ouer dit beleef en kan benut as tyd in die assesseringsproses vir individuele insette en die stel van die spesifieke ouer se "kant" van die saak.

- Die eksploreringskonsultasies met die ouers word soos die eerste onderhoud in 'n professionele objektiewe milieu in die ondersoeker se spreekkamer gevoer. Sodoende word verseker dat die omgewing van die onderhoude konstant en neutraal is. Die tydsduur vir 'n eksploreringskonsultasie met elk van die ouers word vir een tot een en 'n half uur per onderhoud geskeduleer. Dit is noodsaaklik om voldoende tyd aan elke ouer te bestee ten einde hom/haar geleentheid te bied om insette met betrekking tot die egskeidingsituasie asook die toekoms te lewer. Dit is voorts belangrik dat die ondersoeker daarteen waak dat die ouer hierdie onderhoude grootliks gebruik om die ander ouer te blameer asook die ander ouer as persoon te bespreek. Die onderhoude word dus nie ongestruktureerd gevoer nie aangesien die ondersoeker spesifieke inligting benodig wat bydra tot die uitklaring van die individuele- en gesinsfunksionering. Die ondersoeker behoort dus die onderhoud te rig aan die hand van die inligting wat benodig word. Dit is egter ook noodsaaklik dat die ouer voldoende geleentheid kry om sy/haar persoonlike belewenis van die omstandighede op 'n non-direktiewe wyse weer te gee.
- Tydens die eksploreringskonsultasies met die ouers word kliniese onderhoudvoering, waarneming asook aktiewe luister hoofsaaklik as professionele tegnieke toegepas. Hierdie tegnieke is vooraf as deel van die eksploreringskonsultasies met die kind bespreek en daar word dus hier met dié bespreking volstaan.

Wanneer die individuele eksploreringskonsultasies afgehandel is, is dit verder van kardinale belang dat die persoonlike weergawe van die individue geverifieer word met waarneming deur die ondersoeker self. Ten einde 'n geverifieerde perspektief van die individuele- en gesinsfunksioneringspatrone te bekom, word die inwin van verdere inligting opgevolg deur die ondersoeker self en wel by wyse van waarneming van die kind en ouer in interaksie in die tuisomgewing.

Tuisbesoeke is dus die tweede aspek van die eksploreringsfase in die gesins-assesseringsproses in egskeidingsevaluering volgens hierdie model en word vervolgens bespreek.

8.3.2.2 Tuisbesoeke

Die praktykmodel vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering in hierdie studie beklemtoon die belangrikheid van die kind en ouer se natuurlike

omgewing. Die moontlikheid bestaan dat die objektiewe milieu van die ondersoeker se spreekkamer bepaalde beperkinge op die inwin van inligting kan plaas. Die tydsduur is beperk en die omgewing kan intimiderend voorkom aangesien dit meer formeel en amptelik is. Dit skep meer geleentheid vir geïnhibeerde en gemaskerde gedrag deurdat bepaalde vrae ten opsigte van die egskeidingsituasie gestel en beantwoord moet word. Elke ouer probeer die beste moontlike beeld van hom/haarself aanbied en sodoende 'n gunstige indruk by die ondersoeker skep.

Die volgende riglyne word vir die uitvoer van tuisbesoeke aanbeveel:

- Die doel van die tuisbesoek is hoofsaaklik die inwin van diepgaande inligting en kennis met betrekking tot die individuele lede en die gesinsisteam se funksioneringspatrone. Tweedens is die doel van die tuisbesoek om die inligting te verifieer wat deur die individuele lede aangebied is.
- Die tuisbesoek word non-direktief uitgevoer ten einde die gesinslede geleentheid te bied om die normale funksioneringspatrone te volg. Die ondersoeker vervul die rol van besoeker by die gesinsisteam vir die duur van die tyd soos beplan en soos benodig terwyl die gesin voortgaan met hulle daaglikse roetine, byvoorbeeld oggendtee of middagete. Die ondersoeker word dus deel van die gesinsisteam vir die duur van die tuisbesoek en kan selfs saam eet indien dit binne die bestek van die tuisbesoek sou gebeur en die gesin die ondersoeker daartoe uitnooi.
- Die tydsbeplanning van 'n tuisbesoek is nooit rigied nie, aangesien die ondersoeker die geleentheid tot 'n langer of korter besoek behoort te kry, soos benodig volgens sy/haar oordeel. 'n Verlengde besoek behoort egter, uit respek vir die gesin se program, eers met die gesinsisteam uitgeklaar te word. Struktuur vir die tuisbesoek in terme van tydsduur is egter noodsaaklik, maar voorsiening behoort tydens skedulering vir addisionele tyd van byvoorbeeld 'n halfuur gemaak te word.
- Die waarneming deur die ondersoeker word aan die hand van 'n bepaalde riglyn gestruktureer ten einde spesifieke aspekte van die funksioneringspatrone, soos vooraf in hoofstuk 7 bespreek, te kan beskryf. Aangesien die interaksie in die gesinsisteam deur die gesinsdinamika en stimuli van die oomblik bepaal word, kan daar dus nie sprake wees van 'n rigiede wyse waarop die besondere

aspekte in gesinsfunksionering voorkom nie. Dit is belangrik dat die ondersoeker deeglik vir die tuisbesoek voorberei is en wel ten opsigte van kennis van menslike gedrag in die algemeen sowel as van gesinsfunksionering in die besonder asook die bepaalde aspekte wat geassesseer moet word. Tydens die tuisbesoek fokus die ondersoeker op en noteer waarneming van relevante individuele gedrag sowel as die interaksie tussen die verskillende gesinslede.

- Dit is noodsaaklik vir die ondersoeker om die waarneming so volledig moontlik te noteer ten einde funksioneringspatrone te kan identifiseer met die doel om alle inligting te verifieer en sinvolle afleidings met betrekking tot die gesinsisteam se funksionering te kan maak.
- Volgens hierdie model van gesinsassessering in egskeidingsevaluering is waarneming van die funksioneringspatrone van die gesinsisteam in die natuurlike huislike omgewing krities noodsaaklik. Dit bied aan die gesinslede geleentheid tot meer vrye en spontane optrede. Die tydsduur van die besoek word nie beperk tot een of twee ure nie. Ruim tyd word beplan ten einde die ondersoeker geleentheid tot blootstelling aan 'n verskeidenheid aktiwiteite in die normale gang van die gesinsisteam se dag te bied. Dit word aanbeveel dat die tuisbesoek 'n tydsduur van gemiddeld drie tot vyf ure in beslag neem. Die tydsduur kan lank voorkom en daar kan kritiek wees teen die koste van sodanige besoeke. Indien dit egter opgeweeg word teen eerstens die doel van die gesinsassessering, naamlik om die beste belang van die minderjarige kind(ers) vir die toekoms binne die gebroke gesinsisteam te bepaal, is dit nie billik teenoor die kind en ouers om sodanige ondersoek in 'n beperkte tydsduur van twee tot drie ure te doen nie. Indien die koste verder opgeweeg word teen die koste van die litigasie- en hofprosesse asook die prys van die emosionele trauma vir veral die minderjarige kinders, vergelyk die koste en die waarde van hierdie tuisbesoeke positief.
- Die tuisbesoek word aan die huislike omgewing van beide ouers gebring indien een reeds die gemeenskaplike woning verlaat het. Die kinders moet tydens elke tuisbesoek teenwoordig wees. Dit is belangrik dat ander subsisteme, soos grootouers wat 'n belangrike rol in die besondere gesinsisteam se funksionering vervul en in die

normale gang van die funksionering teenwoordig sou wees, deel van die tuisbesoek vorm. Dit is noodsaaklik dat die huislike omstandighede tydens die tuisbesoek so natuurlik moontlik moet wees.

- Die tuisbesoek verleen 'n dieper dimensie aan die inligting wat reeds ingewin is. Met die tuisbesoek is dit moontlik om in die bepaalde tydsduur die gesinsisteam in totaliteit waar te neem binne 'n veilige en natuurlike omgewing waar die gedrag van die individuele lede meer spontaan is. Die wyse waarop die woning ingerig is, die wyse waarop individuele lede geakkommodeer word, die interaksie met mekaar en ander persone, die rolle van elke individu binne die gesin asook die verhoudings tussen lede onderling is tydens 'n tuisbesoek duidelik waarneembaar.
- Die tuisbesoek bied ook die geleentheid om die rol van ander sub sisteme in die gemeenskap, soos grootouers, vriende en skool, in die funksionering van die gesinsisteam te identifiseer en te betrek indien dit relevant is en 'n betekenisvolle bydrae tot die inligting kan lewer.

By afhandeling van die tuisbesoeke as tweede komponent in die eksploreringsfase van die gesinsassesseringsproses volgens hierdie model word die tersaaklike kollaterale inligting ondersoek. Hierdie derde aspek van die eksploreringsfase in egskeidingsevaluering volgens hierdie praktykmodel word vervolgens beskryf.

8.3.2.3 Kollaterale inligting

Kollaterale of aanvullende inligting word van addisionele bronne, wat nie die betrokke gesinslede van die gesin-in-egskeiding is nie, bekom ten einde bestaande inligting te kan verifieer en aanvul.

Kollaterale inligting as derde komponent in die eksploreringsfase van die proses van die model vir gesinsassessering in hierdie studie het enersyds ten doel om die inligting soos van die gesinsisteam verkry te verifieer. Andersyds is die doel daarvan om die perspektief op die gesinsfunksionering van die gesin-in-egskeiding te verbreed. Die gesinsisteam is saamgestel uit verskeie individuele lede as sub sisteme en is tegelykertyd deel van die groter gemeenskapsisteam waarvan die gesin dan 'n sub sisteam vorm.

Waardevolle inligting kan ingewin word uit gesprekke met betekenisvolle kollaterale bronne wat in interaksie met die gesinsisteam in ondersoek staan. Kennis van patrone van funksionering deur die onderskeie individuele gesinslede as sisteme in ander rolle binne die gemeenskapsisteam is belangrike inligting by die bepaling van die beste passing van ouer en kind. Sodanige aanvullende inligting wat van bronne buite die betrokke gesinsisteam verkry is, kan inligting wat van die gesinsisteam self verkry is, bevestig of weerspreek, byvoorbeeld die aard van die betrokkenheid van 'n ouer by die kind se skoolaktiwiteite of die aard van die interaksie tussen 'n ouer en die grootouersisteam of die houding van 'n ouer jeens die kind se maats en sosiale program. Die rolle wat gesinslede in die gemeenskapsisteam vervul, vorm deel van die gesinsisteam se agtergrond, kultuur en toekoms.

Kollaterale inligting kan aan die hand van die volgende riglyne ingewin word:

- Die ondersoeker behoort die gesinslede ook in hierdie aspek van die eksploreringsfase betrokke te hou in terme van watter persone geïdentifiseer is om 'n bydrae tot die assesseringsproses te maak.
- Onderhoude met kollaterale bronne benodig in die algemeen 'n korter tydsduur en daarom word konsultasies of gesprekke vir een-tot-een en 'n halwe uur beplan. Dit word beklemtoon dat daar ook nie in hierdie verband sprake van rigiditeit is nie. Die interaksie tussen mense is dinamies en daarom kan die tydsduur wat vir elke gesprek benodig word nooit rigied vasgestel word nie. Daar is ook plooibaarheid nodig by die toepassing van hierdie aspek van die eksploreringsfase van die assessering.
- Die ondersoeker moet sorg dra dat die bydrae van die spesifieke kollaterale bron tot die groter geheel van inligting noodsaaklik is. Vertroulikheid in die hantering van die kollaterale inligting is uiters belangrik. Daar behoort gewaak te word teen manipulerende versoeke om kollaterale bronne te betrek bloot met die doel om een ouer se kant van die saak te versterk.
- Dokumentêre inligting, soos vorige deskundige verslae, skoolverslae, mediese verslae en enige skriftelike rekord van insidente of gebeure wat tersaaklik is, word as deel van die kollaterale inligtingsbronne beskou. Hierdie inligtingstukke

behoort aangewend te word as aanvullende inligting en nie as bepalend vir die primêre mening van die ondersoeker nie.

Wanneer die vooraf bespreekte drie komponente van die eksploreringsfase, naamlik die eksploreringskonsultasies, tuisbesoeke en kollaterale inligting, afgehandel is, neem die proses van evaluering en aanbeveling in aanvang. Dit is die derde en finale fase van die proses van die model vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering en dit word voorts in besonderhede as die termineringsfase bespreek.

8.3.3 Termineringsfase

Die finale fase van die proses van die praktykmodel vir gesinsassessering behels die kulminasie van inligting en die evaluering daarvan met die doel om 'n intervensieplan in die vorm van 'n aanbeveling met betrekking tot die toekomstige versorging van die minderjarige kind(ers) in die gesin-in-egskeiding daar te stel.

Die termineringsfase word vervolgens aan die hand van vyf komponente bespreek, naamlik (1) evaluering; (2) addisionele assessering; (3) intervensieplan; (4) terugvoer; en (5) terminering van kontrak.

8.3.3.1 Evaluering

Die komponent van evaluering in die termineringsfase verwys na die oorweging van inligting wat reeds verkry is met die doel om te bepaal tot watter mate die doel van die ondersoek bereik is en watter inligting ontbreek ten einde 'n ingeligte aanbeveling te kan maak.

Evaluering in die finale fase is dié komponent van die termineringsfase wat verwys na die oorweging van die inligting wat tydens die eerste onderhoude en eksploreringsfases van die proses van die model vir gesinsassessering ingewin is. Die doel van die evaluering is die samevoeging van al die inligting en die evaluering daarvan in die totale verband ten einde die beste belang van die minderjarige kind betrokke te kan bepaal. Tydens die evaluering poog die ondersoeker om 'n geheelbeeld van die gesinsfunksionering uit al die dele van die inligtingspoel te vorm.

Die inligtingsdele word stelselmatig verwerk ten einde 'n intervensieplan te kan saamstel waarin die beste belang van die besondere minderjarige kind(ers) uit-

eengesit kan word met aanbevelings aangaande die toekomstige funksionering van die nuwe gesinsisteme in die post-egskeidingsfase.

Tweedens dien evaluering die doel om leemtes in die inligting uit te lig. Onduidelikhede in die inligting, onsekerhede asook gebrek aan voldoende inligting word deur die evaluering uitgewys. Dit bied die geleentheid om addisionele assesseringsessies soos nodig te skeduleer ten einde die inligting so volledig moontlik saam te stel.

Die tweede komponent van die termineringsfase in die proses van die praktykmodel vir gesinsassessering in egskedingsevaluering, naamlik addisionele assessering, word vervolgens bespreek.

8.3.3.2 Addisionele assessering

Die samevoeging van die inligting aangaande die gesinsisteme wat in egskedingsverkeer, vind in die finale fase van die proses, naamlik die termineringsfase, plaas. Tydens die evaluering van die inligting word moontlike leemtes aangedui. Dit kan 'n gebrek aan voldoende inligting behels, asook onduidelikhede oor bestaande inligting wat geverifieer moet word sowel as onsekerhede oor spesifieke inligting.

Addisionele assessering as tweede aspek van die termineringsfase behels dat aanvullende konsultasies of gesprekke soos benodig geskeduleer word. Hierdie addisionele assesseringsessies behoort van korter tydsduur te wees en behoort slegs nodig te wees om aanvullende inligting te bekom. Die aard van die leemte in die inligting is bepalend vir die wyse en tydsduur van die addisionele assesseringsessie. 'n Telefoongesprek kan dikwels die nodige uitklaring bied.

By afhandeling van die addisionele assessering word die inligting aangaande die gesin-in-egskedings en die deskundige mening van die ondersoeker met betrekking tot die dispuut oor die sorg (bewaring) en kontak (toegang) van die minderjarige kind na egskedings as intervensieplan in verslagvorm saamgevat. Die intervensieplan vorm dus die derde komponent van die termineringsfase as finale fase in die proses van die model vir gesinsassessering in egskedingsevaluering. Hierdie aspek word in die volgende gedeelte uitgelig.

8.3.3.3 Intervensie

Die doel van intervensie as derde komponent in die termineringsfase in die proses van die praktykmodel vir gesinsassessering in egskeiding is die daarstel van 'n plan waarvolgens die bestaande egskeidingsdispuut hanteer kan word.

Die intervensie behels dat (1) die feite aangaande die gesinsisteam, wat al die persoonlike en maatskaplike besonderhede insluit, (2) die evaluering, wat die deskundige mening betreffende die betekenis van al die inligting behels, en (3) die plan van intervensie, wat die deskundige aanbevelings aangaande die sorg (bewaring) en kontak (toegang) van die minderjarige kind asook die ouerlike plan omvat, in skriftelike verslagvorm uiteengesit word.

Die aard van die verslag word bepaal deur die fase in die regsproses waarin die gesinsisteam verkeer. Dit beteken dat daar in die algemeen drie moontlike situasies voorkom, naamlik dat (1) die ouersisteam reeds verwyder is van mekaar, apart woon en 'n tussentydse bevel aangaande die posisie van die minderjarige kind verlang; (2) die egskeidingsgeding pas aanhangig gemaak is en die ouers soms nog die gemeenskaplike woning deel en aanbeveel is om 'n deskundige verslag aan te vra aangaande die sorg (bewaring) en kontak (toegang) van die minderjarige kind(ers); en (3) daar reeds ander deskundige verslae uitgebring is en 'n "nuwe" objektiewe mening verlang word of omstandighede sodanig verander het dat 'n verdere mening nodig geag word. Daar is dus sprake van 'n tussentydse verslag, asook 'n voorlopige sowel as 'n finale verslag. Die regsproses is 'n langsame gebeure en daar kan letterlik maande en selfs jare verloop voordat die egskeiding afgehandel word. Daar is soms van meer as een voorlopige verslag sprake voordat die finale verslag vir die finale hofverrigtinge gelewer word. Addisionele voorlopige verslae word as aanvullende verslae tot die voorlopige verslag beskou.

Dit is belangrik dat die ondersoeker die inligting aangaande die gesin-in-egskeiding voortdurend byhou en indien enige verandering in die omstandighede plaasvind, behoort addisionele assesseringsessies plaas te vind.

Die ondersoeker kan die reg voorbehou om nie 'n finale verslag te lewer alvorens 'n finale hofdatum verkry is nie. Die finale deskundige verslag behoort al die opgedateerde inligting te bevat met 'n intervensieplan wat die heersende omstandighede van die gesinsisteam teen die tyd van die hofdatum in ag neem.

Intervensie behoort voorsiening te maak vir die insluit van 'n ouerlike plan aangaande die toekomstige bedeling van die gesinsisteme met betrekking tot die sorg (bewaring) en kontak (toegang) van die minderjarige kind. Die ouers behoort versoek en aangemoedig te word om hulle samewerking te gee in die opstel van 'n ouerlike plan. Sodanige plan behels die ouers se insette met

betrekking tot die hantering van die post-egskeidingsfase en die vestiging van afsonderlike gesinsisteme vir die minderjarige kind. Indien die vlak van konflik tussen die ouers tydens die assesseringstydperk so intens is dat gesamentlike gesprekke uitgeskakel word, word aanbeveel dat elke ouer versoek word om afsonderlik 'n ouerlike plan op te stel. Sodanige voorgestelde plan vorm deel van die inligting wat deur die deskundige oorweeg en evalueer word en by die finale verslag geïnkorporeer word.

Die opstel van 'n ouerlike plan, met die nodige insette van die ouer(s), maak die ouer(s) aktief deel van die realiteit van die oplossing vir die toekomstige post-egskeidingsbedeling. Die fokus van die oplossing word hierdeur na die belang van die minderjarige kind in die gesinsisteam gedwing en weg van die belang van die ouer as individuele sisteem. Dit is belangrik om die ouerlike plan as aanhangsel aan die deskundige verslag te heg. Dit beklemtoon die respek vir die ouers se mening asook die belangrikheid van die ouers se insette in die intervensieplan vir die toekomstige bedeling.

Die afhandeling van die finale verslag bring die proses van hierdie praktykmodel vir gesinsassessering in egskedingsevaluering by die aspek van terugvoer van inligting aan die gesinsisteam.

Terugvoer as vierde komponent van die termineringsfase as finale fase van die proses van die model vir gesinsassessering word gevolglik hierna beskryf.

8.3.3.4 Terugvoer

Terugvoer het eerstens ten doel om die deskundige bevindinge met die gesinsisteam, as erkenning vir die aktiewe deelname van elke lid, te deel. Voorts is die doel van terugvoer van inligting deur die ondersoeker aan die gesinsisteam om waninterpretasie van die deskundige mening, deur direkte kommunikasie, so ver moontlik te verminder.

Dit word van belang beskou dat die kinders en ouers na die eksplorasiefase en na die opstel van die deskundige verslag terugvoer sal ontvang. Deur die kinders en ouers op hoogte te bring van die bevindinge en die deskundige mening met betrekking tot die intervensie as oplossing vir die egskedingsdispuut word erkenning gebied aan die ouers en kinders se aktiewe deelname aan die oplossing vir die gesin se toekomstige bedeling. Hierdie praktykmodel erken dus die belang van die minderjarige kind as primêre fokus vir die intervensieplan. Die kind(ers) betrokke behoort daarom op 'n sensitiewe wyse deur die ondersoeker van die aanbevelings vir die post-

egskeidingsbedeling ingelig te word. By terugvoer word die ouderdom en ontwikkelingsvlak van die minderjarige kind in ag geneem. Sorg moet deurentyd gedra word dat geen skuldgevoelens by die kind ten opsigte van die aanbevelings gewek word nie.

Dit is die gewenste situasie dat hierdie terugvoer tydens 'n gesamentlike sessie met beide ouers gedoen word. Sodanige sessie kan selfs met die onderskeie regsvertegenwoordigers teenwoordig plaasvind ten einde die geleentheid tot waninterpretasie van die intervensieplan teen te werk. Elke gesinsisteam is uniek en die ondersoeker behoort in hierdie aspek deur die kennis en belewenis van die besondere gesin gelei te word.

Nadat terugvoer bevredigend uitgevoer is, is dit noodsaaklik om die kontrak tussen ondersoeker en die gesinsisteam te termineer. Terminering as vyfde komponent in die termineringsfase van die proses van die praktykmodel vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering word in die volgende gedeelte bespreek.

8.3.3.5 Terminering

Terminering as vyfde komponent in die termineringsfase van hierdie model vir gesinsassessering se doel is eerstens om losmaking te fasiliteer van die verhouding wat tussen die ondersoeker en die gesinsisteam ontwikkel het. Voorts is die doel daarvan om die regsproses verder te stimuleer en derdens het dit ten doel om die finansiële verpligtinge van die gesinsisteam teenoor die ondersoeker af te sluit.

Die gesinsassesseringsproses aan die hand van hierdie praktykmodel is 'n intensiewe proses waardeur die ondersoeker en die gesinsisteam in 'n bepaalde verhouding staan. Die aard van die assesseringsproses bring 'n dieper dimensie in die ondersoek mee waardeur die ondersoeker op 'n persoonlike vlak met die funksioneringspatrone van die gesinsisteam kennis maak. Losmaking uit die verhouding wat ontwikkel het, is noodsaaklik ten einde die professionele karakter daarvan te beskerm.

Die voortgang van die regsproses is dikwels gekoppel aan die deskundige verslag en dit is belangrik vir al die lede van die gesinsisteam dat die proses so vinnig moontlik afgehandel word.

Voorlegging van die deskundige verslag en terugvoer aangaande die intervensieplan aan die gesinsisteam kan weerstand by die gesinsisteam of een ouer van

die gesinsisteam ontlok. Indien een van die ouers nie tevrede is met die aanbevelings nie kan die finansiële verpligting teenoor die deskundige ondersoeker vir afhandeling van die ondersoek 'n knelpunt word. Deeglike beskrywing van hierdie aspek in die kontrak is dus noodsaaklik en afhandeling daarvan vorm deel van die terminering van die kontrak.

Indien verdere insette en deskundige bystand van die ondersoeker verlang word, word aanbeveel dat 'n nuwe kontrak aangegaan word waarin die verdere dienste beskryf word en vergoeding bepaal word.

Finale terminering geskied by afhandeling van die hofverrigtinge en by die lewering van 'n finale bevel waarvolgens die huwelik amptelik ontbind en die toekomstige versorging van die minderjarige kinders gereël is.

Die bespreking van terminering as vyfde komponent van die termineringsfase van die proses van hierdie praktykmodel vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering sluit die beskrywing van die proses af. Die model bied 'n alternatiewe benaderingswyse vir egskeidingsevaluering met 'n bepaalde fokus op die beste belang van die minderjarige kind vanuit 'n sistemiese perspektief. Vervolgens sal ter afsluiting aandag geskenk word aan die waarde van hierdie model.

8.4 WAARDE VAN DIE MODEL

Die vraag kan tereg gevra word wat die betekenis van die besondere model is.

Soos uit die bespreking in die voorafgaande hoofstukke aangedui is, is die heersende beginsel grondliggend aan die besluit aangaande die sorg (bewing) en kontak (toegang) van die minderjarige kind in egskeiding naamlik “die beste belang van die minderjarige kind”. Dit is verder uitgewys dat hierdie beginsel as vaag en ongestruktureerd beskryf word. Die bepaling van die “beste belang” van die kind word dus oorgelaat aan die oordeel van alle partye en deskundiges wat by sodanige ondersoek betrokke is.

Die omvang van die opdrag om in egskeidingsevaluering die “beste belang” van die minderjarige kind, wat tussen twee skeidende ouers vasgevang is, vas te stel is 'n byna onhaalbare doelwit. Dit is egter die realiteit waarvoor duisende minderjarige kinders wat deur die egskeiding van hulle ouers gekonfronteer word te staan kom. Dit is ook onderliggend aan die dispuut in die egskeiding wat lei tot die emosioneel intense en koste-intensiewe proses van litigasie.

Ten einde te kan vasstel watter ouer in die post-egskeidingsbedeling die beste in die behoeftes van die betrokke minderjarige kind(ers) op alle vlakke kan en sal voorsien en die ontwikkeling van die kind tot volwaardige en gebalanseerde gelukkige volwassene met verantwoordelikheid kan en sal waarneem, is die gekompliseerde taak wat die beste belang van die minderjarige kind dien.

Die waarde van hierdie praktykmodel vir gesinsassessering in egskeding, soos in hierdie studie voorgestel, is geleë in die fokus op die holistiese benadering tot die gesin-in-egskeding vanuit die sistemiese perspektief.

Die waarde van die holistiese benadering en multidimensionele fokus op die minderjarige kind binne die gesin as maatskaplike sisteem bied die maatskaplike geskiedenis van die gesinsisteem in breë konteks aan. Daaruit kan grondige hipoteses vir toekomstige funksioneringspatrone gevorm word. Carter en McGoldrick (1999: 1) beklemtoon dat gesinsisteme beskik oor “...people who have a shared history and a shared future”. Die bydrae van ten minste drie geslagte in die vorming van die besondere gesinsisteem se funksioneringspatrone behoort in egskedingsevaluering in ag geneem te word met die oog op bepaling van die toekomstige funksionering.

Die klem wat op aktiewe deelname aan die proses van assessering deur elke lid van die gesinsisteem geplaas word, dring aan op medeverantwoordelikheid van die gesinsisteem vir die intervensieplan. Dit skep die geleentheid vir die fasilitering van die oplossing vir die dispuut.

Die fokus op voldoende direkte waarneming van gesinsfunksionering binne die natuurlike omgewing bied die geleentheid tot die insameling van diepgaande inligting wat onontbeerlik is vir volledige assessering van sodanige omvangryke en diepliggende vraagstuk.

Hierdie model skep deur die besondere werkwyse die geleentheid tot fasilitering van ’n ooreenkoms tussen die skeidende ouers wat daartoe aanleiding gee dat die litigasieproses aansienlik afgeskaal kan word. Die volledige insameling van inligting bied sterk motivering vir die intervensieplan.

Indien gesinsassessering in egskedingsevaluering volgens die voorgestelde praktykmodel toegepas word, veral voordat ouers die litigasieproses aanhangig maak, kan die effektiwiteit daarvan kostebesparing op materiële sowel as emosionele vlak meebring.

8.5 SLOTSOM

Die model vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering wat in hierdie studie voorgedien word en in hierdie hoofstuk beskryf is, beskou die belange van die minderjarige kind as van die uiterste belang. Hierdie model ondersteun dus en sluit aan by die doelwitte en algemene beginsels wat in die nuwe Kinderwet (Wet 38 van 2005) vervat is en vanaf 2007 in werking getree het. Die doelwitte sluit hoofsaaklik die volgende aspekte in, naamlik om (1) effek te gee aan die konstitusionele regte van die kind op toepaslike ouerlike/alternatiewe versorging; maatskaplike dienste; beskerming teen mishandeling/verwaarlosing en vernedering; en die oorheersende belangrikheid van die beginsel dat die beste belang van 'n kind in elke aangeleentheid rakende die kind gehandhaaf moet word; (2) om strukture te voorsien waarvolgens die gesonde fisieke, psigologiese, intellektuele, emosionele en sosiale ontwikkeling van 'n kind bevorder en gemonitor word; (3) sorg en beskerming te verleen aan kinders wat dit benodig. Die doelwit van die nuwe Kinderwet kan opgesom word as die algemene bevordering van die beskerming, ontwikkeling en algemene welsyn van kinders. Die algemene beginsels van die nuwe Kinderwet maak addisioneel in besonder voorsiening vir (4) die vermyding van enige beandering van konfrontasie en die aanvaarding van 'n benadering van samewerking en probleemoplossing in enige aangeleentheid waarby 'n kind betrokke is; asook (5) die voorkoming van die vertraging van enige aksie/besluit met betrekking tot 'n aangeleentheid waarby 'n kind betrokke is. Die nuwe Kinderwet beklemtoon die handhawing van die beginsel dat die beste belang van die kind in alle aangeleenthede rakende die kind moet geld so sterk dat dit afsonderlik in afdeling sewe (7) uiteengesit word (Wet 38 van 2005: 32). Respek vir die kind se inherente menswaardigheid sowel as billike en regverdige behandeling word sterk deur die nuwe Kinderwet gepropageer.

Die beste belang van die minderjarige kind word aan die hand van hierdie praktykmodel gedien deur voldoende tyd en aandag te bestee aan die bepaling van die besondere kind se besondere behoeftes. Daarby beklemtoon die model die belangrikheid van die beste passing tussen die minderjarige kind en ouer vir die beste funksioneringsomgewing in die post-egskeidingsbedeling.

Carter en McGoldrick (1999: 1) verwys tereg daarna dat die veranderende gesinspatrone in die gemeenskapsisteem dit toenemend bemoeilik om te bepaal wat is "normaal" in gesinsfunksionering. Hierdie model vir gesinsassessering in egskeidingsevaluering beskou die simptome en disfunksie van die gesin-in-egskeiding vanuit 'n sistemiese konteks en binne verband van die bepaalde kultuurgroep waarvan die gesinsisteem deel vorm oor die tydperk van die lewensiklus van die gesin. Sodoende is die doelwit om die gesinsisteme te help om in die post-egskeidingsfase die ontwikkelingsmomentum van die

hersaamgestelde gesinsisteme te herformuleer en te vestig ten einde die uniekheid van elke individuele lid en gesinsisteam te bevorder (Carter & McGoldrick, 1999: 1).

Die spontane en natuurlike interaksie tussen die lede van 'n gesinsisteam wat in egskeiding is, word nie binne die kliniese omgewing van 'n spreekkamer of kantoor openbaar nie. Die voorgestelde praktykmodel benadruk die belangrikheid van die interaksiepatrone, rolverdeling en taakfunksionering van al die lede binne die gesinsisteam en van die gesin binne die gemeenskapsisteam. Hierdie inligting word baie moeilik, indien wel, in enkele kliniese onderhoudsituasies uitgelig.

Die toepassing van hierdie model vereis dus 'n besondere ingesteldheid en benadering tot die vraagstuk van die bepaling van die beste belang van die minderjarige kind in egskeidingsevaluering.

Ten einde die waarde en effektiwiteit van die gesinsassesseringsmodel vir egskeidingsevaluering egter wetenskaplik te bewys, word die empiriese bevindinge wat uit die toepassing van die model in die maatskaplikewerkpraktyk verkry is vervolgens in die hoofstuk 9 uiteengesit.